

HIDIR DERYAYEV'İN HARASAT ROMANINDA SOSYALİST GERÇEKÇİ AÇIDAN ESKİ-YENİ ÇATIŞMASI

Ahmet GÖKÇİMEN*

ÖZET

Türkmen-Sovyet edebiyatının önemli temsilcilerinden olan yazar, şair Hıdır Deryayev, 1905'te Merv'de doğmuş ve 1988'de vefat etmiştir. O; roman, piyes ve şiir türlerinde eserler vermiştir. İkbal, Harasat, Mukaddes Ocak (romanları); Mehri, Hoca Nepes, Amıderya (piyesleri) ve Arzuv, Ökünçmi, Maslahat (manzumeler) eserlerinden en tanınanlarıdır. Bu çalışmada yazarın Harasat romanı; eski tarz- yeni tarz eğitim, ziraat ve yaşam bağlamında mukayeseli olarak sosyalist gerçekçi çerçevede incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hıdır Deryayev, Harasat, Sosyalist Gerçekçilik, Roman

THE OLD-NEW CONFLICT IN HARASAT BY HIDIR DERYAYEV FROM THE PERSPECTIVE OF SOCIALIST REALISM

ABSTRACT

One of the significant figures of the Turkmen-Soviet, the writer/poet Hıdır Deryayev was born in Merv 1905 and died in 1988. He is wrote novels, plays and poetry. Among his best-known works are İkbal, Harasat, Mukaddes Ocak (novels), Mehri, Hoca Nepes, Amıderya (plays) and Arzuv, Okunçmi, Maslahat (long poems). In This study the novel named "Harasat" is examined in a comparative manner from the perspective of socialist realism in term of such issues as old and new educational system, agriculture and life style.

Key Words: Hıdır Deryayev, Socialist Realism, Harasat, Novel

GİRİŞ

Hıdır Deryayev, Türkmen Sovyet Edebiyatında şair olduğu halde yazarlığı ile öne çıkmış biridir. Romanları birçok dile çevrilmiştir. En çok çevirisi ve aktarımı yapılan eseri, İkbal romanıdır. 1937'te yayımlanan İkbal, Türkmen nesrinde yeni bir adım olmuştur. İkbal, Türkmen Edebiyatında realist ilk eser olarak kabul görülür. Yazar, bu romanıyla başta Türkmenistan'da ardından Özbekistan'da tanınır. Deryayev, realist çizgide yazdığı romanlar silsilesine Harasat ile devam eder. Fakat Harasat'ta realizmin yeni bir türü olan sosyalist gerçekçiliği benimser.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Harasat, Türkmen Türkçesinde “kasırğa, fırtına, kavga, savaş ve endişe” anlamlarına gelmektedir¹. Roman ilk kez 1974’te neşredilir. 1987’de bir kere daha yazarın seçilen eserlerinin arasında yayımlanır. Bu çalışmada 1987 yılındaki baskı esas alınmıştır.

Harasat, eski dönem, yani sosyalist devrim öncesi yaşam ile sosyalist devrim sonrası yaşamı mukayese etme üzerine kurgulanmıştır. Eski eğitim-yeni eğitim, eski ziraat-yeni ziraat, eski örf adetler-yeni hayat gibi kavramlar çerçevesinde çatışmayı işleyen yazar, sonuçta sosyalist sistemin üstünlüğünü savunur. “Yazarın son yıllarında yazdığı Harasat ve Mukaddes Ocak, adlı eserleri Türkmen nesrini zenginleştirmiştir. Bu eserlerin ilkinde (Harasat) otuzlu yılların vakalarından söz edilerek, halkı medeniyete (rejime) yöneltme, halkın eğitim seviyesini artırma, tarım ve hayvancılığın yeni şekillerini benimsetmeden bahsedilir.”²

Bir tarafta eski diğer tarafta yeni kutuplarıyla çatışmayı esas alan romana M. Gurbanshedov, iki dünyanın karşılaşması olarak bakar: “Konuyu destansı hususiyette sunmada başarılı olan H. Deryayev, Harasat romanında iki dünyanın çatışması teziyle yaşamın detaylarını yüze çıkarır. Yazarın sade, akıcı bir üslupla kaleme aldığı ve okuyucuların ilgisini cezbeden bu romanın Türkmen nesrinde kaliteli eserlerin arasına gireceği şüphesizdir.”³ Harasat üzerine yapılan eski yeni çatışma incelemesinde konuyu Sosyalist Gerçekçi zaviyeden sunmaktaki maksat, yazarın seçimi ile ilgilidir. Deryayev, romanı sosyalist gerçekçi bir bakış ile yazmıştır. Eserde çatışmaların neticesi, hep yeni rejimin üstünlüğüne yöneliktir. Yazarın iyi bir sosyalist realizm savunucusu olduğunu Gurbanshedov kitabında belirtir. “Sosyalist gerçekçilik metodunu doğu edebiyatının türlerinde vefalı bir tutumla devam ettiren H.Deryayev...”⁴ Bu yüzden Harasat üzerine yapılacak eski yeni çatışmasına geçilmeden romanın özeti verilip, kısaca sosyalist gerçekçilik üzerinde durulacaktır.

1. ROMANIN ÖZETİ

Ferman; annesi, hanımı, büyük oğlu Meret ve küçük oğlu Serdar Türkmenistan’ın güneyinde çölde fakirlik içinde yaşar. Ferman ailesi, geçimini sağlamak için eski obasından romanda adı verilmeyen, Merv’de bir obaya göç eder. Ferman, burada bir zengininin yanında çobanlığa başlar. Çocukları ise Molla Akım’ın idaresindeki

* Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Leh. ve Ed. Bölümü, ahmetgokcimen@yahoo.com

¹ Türkmen Dilinin Sözlüğü, Aşgabat 1962, TSSR İlimler Neş., s. 703.

² Türkmen Edebiyatı Tarihi, C. 5, Aşgabat 1981, İlim Neş., s.186.

³ M. Gurbanshedov, Hıdır Deryayev, Aşgabat 1975, İlim Neş., s. 132.

⁴ Gurbanshedov, age, s. 134.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

eski mektebe gider. Ferman'ın hanımı yakalandığı hastalık sebebiyle otuz iki yaşında vefat eder. Bu sıralarda Bolşevikler Merv'e gelir ve yerleşmeye başlar. Eski mektepte eğitim gören Serdar ile arkadaşı Gandım, Molla Akım ile tartışır ve Serdar okumayı bırakır. Ufa ve Kazan'da eğitim görmüş Cumagılıç Ahun obaya gelir ve tartışmalara rağmen Şura Mektebini açar. Serdar, bu okula başlar. Daha sonra, Cumagılıç Ahun'un yardımı ile Serdar, Merv'deki Pedogoji okuluna gider. 1921'de Serdar, Sosyalist Gençler kuruluşuna katılır ve ardından Taşkent'te okur. Okulunu bitirdikten sonra zootekni eğitimi alan Serdar obasına döner. Serdar, obada hayvancılık, tarım, Karakum çölünün ıslahı ve eğitim üzerine yeni okulda öğrendiklerini uygulamaya koyar. Babasını çölden obaya getirtir ve kolhoz işine alır. Ferman, artık kolhoz hayvancılık işlerine bakar. Obada Pudak'ın kızı Melevşe ile Serdar'ın aralarında bir aşk başlar. Gandım da Melevşe ile evlenmek ister. Birçok hile ile Bessir'i araya koyup Melevşe'yi kandırmaya çalışır. Fakat Serdar'ı seven Melevşe, Gandım'ı reddeder. Melevşe ile Serdar, tüm engelleri aşarak evlenir ve Aşgabat'a yerleşir.

2. SOSYALİST GERÇEKÇİLİK

Sovyet Edebiyatının ideolojik sanat yasası diyebileceğimiz Sosyalist Gerçekçilik, 30 Nisan - 8 Mayıs arasında 1928'de Moskova'da düzenlenen I. Yazarlar Kurultayında alınan kararlar neticesinde tüm Sovyet Rusya yönetimindeki ülkelerde uygulanmaya başlar. Aslında bu sürece gelene değin, sosyalist gerçekçilik Çernişevski, Dobrolyubov, Belinski, Gorki, Plehanov gibi isimlerin görüşleri başta olmak üzere Marksist-Leninist anlayışla şekillenmiştir⁵. Özellikle Stalin döneminde rejimin tüm sanat kollarında olduğu üzere edebiyatta ana prensiplerini ortaya koyan sosyalist gerçekçilik devrim döneminde yazılmış edebî terimler sözlüklerinde şöyle tanımlanır: “*Sosyalist Gerçekçilik, yaşamı devrimci anlayışla kaleme alma metodudur. Diğer yandan devrim romantizmi de onun ayrılmaz bir parçasıdır.*”⁶

Devrim ve rejim üzerine aşırı bir şekilde eğilen sosyalist gerçekçilik, taraftarları açısından neredeyse edebiyatın en üst derecesi sayılmıştır: “*Sosyalist Gerçekçilik poetikanın ve edebî ilerlemenin en*

⁵ Bkz. Leyla Tagızade,” Sosyalist Realizm: Kökeni, Oluşum Süreci ve Kavramı”, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C. 3, S. 4, Aralık 2006, s. 7-24.
(<http://mtad.humanity.ankara.edu.tr>)

⁶ B. Şamradov-O. Yazımav, Edebiyat Terimlerinin Gısgaça Sözlüğü, Aşgabat 1961, Türkmen Devlet Neş., s. 86.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

üst derecesidir."⁷ Sosyalist dönem Türkmenistan'ında yazılan edebiyat teorisi kitaplarında özellikle Gorki'nin fikirlerinden hareketle, sosyalist gerçekçilik tanıtılır: "*Sovyet edebiyatının gayesi ve vazifesi halka samimi bir şekilde hizmet etmektir. Sosyalizmin de gayesi komünizmin kurulmasına hizmettir diyor A. M. Gorki*"⁸ Özünde Gorki'nin de ifade ettiği üzere sosyalist rejime ve halkına hizmet olan sosyalist gerçekçilik, savunucuları, realizmdeki vakayı gerçekte olduğu gibi sunmaya karşı çıkar ve şunu destekler: "*Vakaları gerçek gibi sunmak bazı sebeplerden ötürü estetik bakımdan eseri garantili kılmaz. Bunun nedeni gerçeğe göre çizilen vakanın ve edebi kıymetinin ehemmiyetinin olmamasında yatar. Burada öne çıkarılması gereken yaşamdan esinlenmiş gerçekten edebî bir ürün çıkarmaktır.*"⁹ Dolayısıyla realizm, sosyalist yazarlarca yoruma tabi tutulur, kabuk değiştirir ve mayasını yaşamdan, diğer deyişle devrim ve rejimden alan bir edebiyat anlayışı, sosyalist gerçekçilik bünyesinde ortaya konur.

Sosyalist gerçekçiliğin istediği anlayışı şöyle sıralayabiliriz: "*Birincisi sosyalist gerçekçi bir yazar yaşamı devrim ve ilerlemesi bağlamında ele almalıdır. İkincisi yaşamı gerçekte olduğu hali ile sebep sonuç ilişkisine göre işlemelidir. Üçüncüsü sosyalist gerçekçilik metodu Sovyet edebiyatının parti fikrinin peşinde olmalıdır.*"¹⁰ Proleter kültür edebiyatı diye de adlandırılan sosyalist gerçekçilik, rejimi, partiyi, emekçileri, sosyalist kurumları, devrim kurucu ve hizmetçilerini ve Marksist Leninist ideolojiyi taraflı bir biçimde sanat ve edebiyata taşıyan metottur¹¹.

Harasat romanının sosyalist gerçekçi bakışla çatışmaları ele alınırken yukarıda sözü edilen rejim kavramları ön planda olacaktır. Yani yazarın devrim ve argümanlarını sosyalist gerçekçi çizgide nasıl ele aldığı, savunduğu ve nasıl bir sonuca ulaştığı gibi meseleler üzerinde durulacaktır.

HARASAT ROMANINDAKİ ESKİ-YENİ ÇATIŞMASI

Harasat'ta geçen eski yeni çatışmasını değerlendirirken, göz önünde bulundurulması gereken önemli bir sosyalist gerçekçi tavır vardır. Buna göre; sosyalist gerçekçi sanat ve edebiyatın eserlerde en

⁷ Aman Kekilov, Edebiyat Teorisi, Aşgabat 1958, Türkmen Devlet Neş., s. 159.

⁸ G. Gurbanshedov, Yazıcı ve Dövür, Türkmenistan Neş., Aşgabat 1979, s. 5.

⁹ C. Allakov, Durmuş Hakikatı ve Çeper Hakikat, Aşgabat 1975, Türkmenistan Neş., s. 3.

¹⁰ Kekilov, age, s. 160.

¹¹ Bkz. Beşim Miradov, Yigirminci Yılların Türkmen Edebiyatı, Aşgabat 1971, Türkmenistan Neş., s. 3-12.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

önemli temsilcisi çoğunlukla başkahramandır. Başkahraman sosyalist kurumlarda eğitim alması, geçmişini reddetmesi, yeni sisteme adapte olması ve savunması, bulunduğu bölgeye sosyalizmi yerleştirmesi gibi ortak özellikleri taşıyan ideolojik bir tiptir. Bu tip çoğunlukla genç kuşaktan seçilir ve fakirdir. Sosyalizmin devrim mantığı nedeniyle, sosyalist tipler zengin zümreden çıkmaz. Sosyalist gerçekçi literatürde bu tip kahramana “polijitel kahraman”, yani “olumlu kahraman” denir. “*Olumlu kahramanı kolektiflikle çoğulculukla bütün Sovyet halkı ile hatta bütün dünyadaki ak yürekli insanlarla (sosyalizmi savunan insanlarla) alakalı sunmak, sosyalist gerçekçiliğin esas prensiplerinden biridir. O, Sovyet yazarlarından büyük sanatkâr olmayı bekler.*”¹² Tabii bir de olumlu kahramanın zıddı olan “otritsatel” yani “olumsuz” tip vardır. Olumsuz tip özellikleri itibarıyla eskinin savunucusu ve olumlu tipin vasıflarının karşıtıdır¹³.

Harasat romanının olumlu tipi Serdar'dır. Serdar doğrudan ya da dolaylı bir biçimde romandaki tüm çatışmaların merkezinde yer alır. Ama onu edebî bir romanda olması gereken bir kahraman olarak kabul edemeyiz. Yanlı ve ideolojik bir sanat anlayışı olan sosyalist gerçekçiliğin tesiri ile başkahraman bir figürdür. O, edebî bir eserin kahramanı gibi sosyalist gerçekçi romanda kendini gösteremez. İdeolojinin kurbanı olduğu için kahraman, çeşitli eksikliklere sahiptir. Bunların başında onun şahsi hayatının öne çıkmaması, olsa da rejime feda edilmesi ve kendini bir birey olarak gösterememesi sayılabilir. Dolayısıyla Serdar edebî bir romana uymayan başkahramandır. Yazarın ona yüklediği misyon gereği güdülenmiş bir kahramandır. Eserdeki merkezi çatışma, eski ve yeni devir, yani sosyalizm öncesi ve sosyalizm sonrası üzerinedir. Eğitim, ziraat ve örf adetler bu kavramlar içinde yer almaktadır. Bu yüzden öncelikli olarak, eski-yeni devir kavramları değerlendirilecektir. Eski- yeni devir mukayesesi Serdar ile bağlantılı birçok vakada dile getirilir. Bunlardan birinde Serdar şöyle düşünür: “*Şimdi yeni ile eskinin amansız savaşı başladı. Eskinin vuruş usulünün karşısına yöntem bulmalı, hareketlerine karşı güçlü hareket etmeli.*”¹⁴ Örnekte görüleceği üzere eski devirle yeni devir arasında bir savaştan söz edilir. Serdar bu savaşı ciddiye almak ve planlı hareket etmek gerektiğini belirtir. Eski ve kurumları ile yeni

¹² Öde Abdillayev, Edebiyatın Ösüşine Göz Aylap, Aşgabat 1968, Türkmenistan Neş., s. 222-223.

¹³ Sedat Adıgüzel, İlyas Efendiyev “Hayatı, Sanatı, Eserleri, Üslup Özellikleri, Sosyalist Gerçekçilik Açısından Kahramanları”, Ankara. 2006, Fenomen Yay., s. 59-98.

¹⁴ Hıdır Deryayev, Eserler Yığındısı 6 “Harasat”, Aşgabat 1987, Türkmenistan Neş., s. 229.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

metotlarla yani sosyalist rejim vasıtalarıyla mücadele edilmesini savunur. Serdar, sevgilisi Melevşe'ye yazdığı bir mektupta devrimi bahar mevsimine benzetir. Eski dönemin hazan ve kış olduğunu ifade eder. Yeni devri; ab-ı hayat, seher rüzgârı ve solmaz gül gibi benzetmelerle tanımlar. “*Melevşe, sizin şanlı senede Ekim Devriminde dünyaya gelmeniz, genç kalbimde filizlenerek, olgun yüreğimde çiçek açtı. Kemale erdiğiniz yaşınız mübarek olsun. Sizden önceki zamanda yetişen solgun güllerden değilsiniz. Siz bahtlı günlerin solmaz güllü Menekşe çiçeği gibi yetişiyorsunuz. Azat devrin seher rüzgârı, ab-ı hayat kaynağından beslenen çiğ sizin üstünüze saçıldı. Melevşe, kara kış kırık kılıcını sürüyerek gitti. Aslında o öyle böyle gitmedi. Asırlardan beri koruduğu ülkesini yakıp yıkıp gitti. Ah-ı figan, nalân içinde yeryüzüne zelzele verip gitti. Kara kış gitti onun yerine öbek öbek açılan güllerle, lalelerle bahar, türlü türlü yemişleri ile yaz geldi. Biz de Ekim Devrimi çiçeğinden hâsıl olan ilk meyveler olup kemale geldik. Bu hava; bize yeni ruh, yeni duygu, yeni sevgi verdi.*”¹⁵ Örnekte görüleceği üzere Serdar eski devre çok ağır eleştirilerde bulunur. Tüm özellikleri ile eskinin kış değil kara kış olduğunu, yeninin gül gülistanlık getirdiğini belirtir. Üstelik kendisi gibi insanları da bu yeni sistemin yeni kişileri ve meyveleri olarak görür. Bu yüzden ciddi bir rejim övgüsü yapar.

Eski dönemi, çarlık idaresini diğer deyişle yeni rejimin baş düşmanı devri, Serdar, cadıların insanları büyüyle uykuya yatırmasına ve gaflete düşürmesine benzetir. Yeni dönemde onların hâlâ devam ettiğini eskinin tesirini sürdürdüğünü söyler: “*Benim halkımın üzerinde kırk yıla yakın hüküm süren çar yönetimi hâlâ durmuyor. Benim babam gibi adamları karanlık ve uyusuk bir büyüyle uykuya salıp gitti. Şimdi padişah hükümeti yok. Ama onun gaflet uykusuna saldığı babam gibi adamlar hâlâ uykuda.*”¹⁶ Rejimin idealist sosyalist kahramanı Serdar, sadece kendi gibi insanları uyanık görürken, babası gibi eski tesirindeki kimselere gafletteymiş nazarı ile bakar. Böylece ideal ve doğru sistemin yeni olduğunu ifade etmeye çalışır. Geçmiş kötüler ve geçmişin doğru düşünmenin önünde engel olduğunu anlatır. Geçmişte kalanları, yeniyi fark edememekle suçlar.

Yazar, romanda bir bölüm başında yeni sistemin de kendine özgü usul ve kaideleri olduğunu ifade eder. “*Her devirde her bir cemiyetin kuruluşunda ona özgü kural ve kaide düzeni olur. Bir topluluğun kabul ettiği kuralları bir azası bozsa o, topluluk tarafından suçlanır.*”¹⁷ Bu ifadelerle yazar artık yeni rejimin kaidelerine değinir.

¹⁵ Deryayev, age, s. 183.

¹⁶ Deryayev, age, s. 188.

¹⁷ Deryayev, age, s. 250.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Onları her bir bireyin özümsemesini bekler. Burada yeni rejimin kural ve kaideleri neler sorusuna yer verilmelidir. Zira yazar, Gurbuş Ağa ile söz konusu kurallar ile eski yeni kıyaslamasına devam eder. “Eski örf adetler, geride kaldı. Yeni kurallar var. ... Görüldüğü gibi kural ve kaideler gözümlüğün önünde değişiyor ve gelişiyor. Bunları Lenin belirtiyor. Biz de söylüyoruz. ... Bunlar kanundur. Kanunu bozmak suçtur.”¹⁸ Yeni rejimin kuralları yazarın belirttiği yeni sistemin yasalarıdır. Romanda bunların teferruatı verilmez. Sadece yeni devletin kanunları diye geçer.

Yazar, yeni rejimde romandaki adıyla medeniyette neler olması ve düzenlenmesi gerektiği gibi hususları şöyle sıralar: “İlim, çiftçilik, hayvancılık, sağlığı koruma, temizlik ve de başka başka meseleler medeniyetin şartı olarak her insana gereklidir.”¹⁹ Düzenlenmesi gereken meselelerin bazılarını romanda yazar eski yeni mukayesesi ile göz önüne serer. Bunlardan ilki eğitimidir.

Eğitim, iyi bir sosyalist olmanın temel yoludur. Eserde eski eğitim ile yeni eğitim kurumları karşılaştırılır. Yeni okullarda okuyan insanların üstünlüğü ispatlanır. Romanda obada bir eski usul ile ders veren bir medrese vardır ve onu Molla Akım, idare eder. Obada, bir süre sonra, Şura Okulu adı altında rejimin okulu açılmaya çalışılır. Molla Akım gibiler buna itiraz eder. “Cumagılıç Ahun ile muhtar, yeni okulu açmak için oba sakinlerini bir araya getirip, danışmaya karar verdiler. Toplantıya Molla Akım da geldi. Ruhanilerin yoldan çıkmış yenici dedikleri Cumagılıç Ahun’dan nefret ettiklerini Akım biliyordu. ... Yeni okul, açılması konuşulduğundan beri bu fikirden öğreniyordu. Böyle olsa da o ikiyüzlülük ile onun önüne geldi.”²⁰ Pasajda yeni okuldan nefret eden kişi olarak Molla Akım tanıtılır. Eskinin temsilcisi olan Molla, yeni ile devamlı çatışma halindedir. Kendi çıkarlarına engel olacağı için otoritesini ve halkın verdiği zekâtları kaybetme korkusuyla yeni okulu eleştirir.

Yazar, iki eğitim kurumunu kahramanları vasıtası ile mukayese eder. Eski eğitimde dünya balık ve öküzün üzerindedir. Öğrenciler sindirilir ve devamlı falakaya yatırılır. Yeni eğitim ise özgürlükçüdür; coğrafya, tarih, matematik, kimya ve fizik gibi dersler ve fen ilimleri ile donanmıştır. Yeni okulun ilk talebelerinden olan ve sosyalist eğitim alan Serdar’a, ağabeyi şöyle sorar:

“- Hey, ne okuyorsun? Yer yumurta gibi yuvarlak mıdır dedi.

¹⁸ Deryayev, age, s. 201.

¹⁹ Deryayev, age, s. 75.

²⁰ Deryayev, age, s. 72.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

- Yuvarlaktır.

- Yumurta gibi midir?

- Yumurta gibidir.

- Sen yeni dinsiz kitaplara inanma. Yeryüzü yassıdır. O dört burçtur. Her burcu bir sarı öküz boynuzunda taşır.”²¹

Harasat'ta eğitim daha çok dinî zümrenin ve anlayışının tahakkümünde olduğu için kınanır. Diğer taraftan yeni eğitim övülür. Halkın eğitim seviyesini yükselttiği için savunulan yeni okullar, hiçbir zaman sosyalist anlayışlı, taraflı eğitim verdikleri için eleştirilmez. Aksine sanki eğitimin tüm amacının sosyalizmin oturtulması olduğu düşünülür. Sosyalist eğitim kurumlarının yaygınlaşması ve sonuçları romanda şöyle anlatılır: “Serdar, uzun süre şehirde kaldığı halde obalarda medeniyetin oldukça fazla geliştiğinden haberdardı. O devirde gençler kuruluşu son seviyesine ulaştı. Okullar, kütüphaneler açıldı mekteplerde çocuklar kendi ana dillerinde eğitim aldı. Gazete ve dergiler çoğaldı, obalara yayıldı. Serdar, olanları gözden geçirdi. Karanlık, medeniyetsizlik su gibi yer altına çekildi diye düşündü. Yüksek eğitimini tamamlayıp geldikten sonra o, gerçek oba yaşamına katıldı.”²² Metinde görüleceği üzere eğitim yaygınlaşmış, ama sosyalist düzeni tanıtan kaynakları, gazete ve dergileri okutabilmek maksadı ile yaygınlaşmıştır. Yazar, devrin şartlarından dolayı meselenin bu tarafına eğilmez. Sadece sosyalist gerçekçi çizgide yapılması emredilene yapar.

Yeni eğitim, rejim yanlısı ve savunucusu yeni insan tipini ortaya çıkarır. Buna örnek olarak Serdar'dır. Serdar, geçmişi tamamen siler ve yeniye bir medeniyet olarak algılar. Yukarıdaki örnekte olduğu üzere geçmiş devir karanlık ve medeniyetsizlikten ibarettir. Yeni ise ona göre aydınlıktır. Bu yüzden eski çekilmeli yeni gelmelidir. “Eski, yerini yeniye bırakmalıdır. Ancak vakit kaybetmeden/vaktinde yenilemek gerekir. Hatta tazeliğiyle diye Serdar düşünmeye başladı.”²³

Romandaki diğer bir mukayese de eski ziraat ile yeni ziraat teknikleridir. Gurbuş Ağa, eski ile yeniye ziraat açısından şöyle karşılaştırır: “Önceden kolhoz yoktu. Traktör ve pulluk yoktu. Herkes kendi yerini, öküzle azar azar sürerdi.”²⁴ Bu örnekte kolhoz üzerine

²¹ Deryayev, age, s. 82.

²² Deryayev, age, s. 227.

²³ Deryayev, age, s. 228.

²⁴ Deryayev, age, s. 201.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

dikkati çekmek gereklidir. Zira eski devirde toprak halkınken, yeni devirde toprak devletindir ve kolhozlara bölerek işletir.

Eski devri makineleşmekten yoksun görerek, yeniyi öven yazar, yeni devirde neler yapılması gerektiğini Serdar vasıtası ile şöyle anlatır: “*Medeniyet hakkında ne kadar kitap yazsan azdır. Ben şimdi yüksekte oturup geleceğe dışarıdan bakıyorum. Şimdiden biz ilmî esaslara göre bilgi toplayan ve hareket eden bir enstitüsü açmalıyız. Ona çöl enstitüsü diye isim vermeliyiz. O enstitü kendi içinde yer altı zenginliği, yer üstü zenginliği, tarımsal zenginlik diye üçe ayırmalı.*”²⁵ Zootečni eğitimi alıp obaya gelen yeni insan tipi Serdar, Türkmenistan’ın çöl olmasından ötürü şartları değerlendirir. Çölde hayvancılığın yaygınlaştırılması için ot ekilmesini önerir. Koyunların çoğaltılmasını savunur. “*Biz hayvancılığı yeni yöntemlerle ıslah etmeliyiz. Kara Kum Çölü’nü yeşertmeliyiz. Yeşil alana çevirmeli; ağaçlığa, ormana dönüştürmeliyiz. Hayvanlar kışın soğuk ve rüzgârda kırılır korkusu bizde olmamalı.*”²⁶ Eski ziraatta yeşil alan yokluğundan kışın otsuz kalan hayvanlar sığınacak yerde olmayınca soğuk ve açlıktan telef oluyordu. Serdar, yeni tekniklerle bunların aşılacağını belirtir.

Yeni zootečni sayesinde obada gelişmeler yaşanır. Bunlardan birini Serdar şöyle izah eder: “*Kolhozumuzda yedi bini aşkın koyun var. Zootečni gelmeden önce bu koyunları kış otu hazırlamadan beslerdik. Zootečni geldikten sonra ilerledik.*”²⁷ Yani Serdar, eski devrin ziraatının yetersiz olduğunu yenininse son derece başarılı olduğunu anlatır ve bunu da artan koyun sayıları ile belirtir.

Romanda eski yeni çatışması bağlamında son olarak örf ve adetler özellikle evlilik meselesi üzerinde durulacaktır. Yazar, evliliği yani kahramanlarının duygusal dünyalarını da rejim için kullanır. Sosyalist gerçekçi çizgide Deryayev, kahramanlarının bireysel taraflarını geri atar, rejimle alakalı yanlarını öne çıkarır. Bu yüzden eserde sosyalist tip Serdar ile Melevşe aşkı, rejimin üstünlüğünü ispatlamak, için kullanılmıştır.

Evlilik konusu Gandım’ın Melevşe’ye talip olması ile ortaya çıkar. Hâlbuki Melevşe Serdar’ı sevmektedir. Gandım ile evlenmek istemez. Eski devirde kızların evlilikte söz hakkı bulunmaması, eşini tercih edememesi ciddi bir eleştiriye tabi tutulur. Bunu kızları satmak diye sunan yazar, Serdar vasıtası ile şunları anlatır: “*Yoldaşlar, yarım*

²⁵ Deryayev, age, s. 166.

²⁶ Deryayev, age, s. 230.

²⁷ Deryayev, age, s. 203.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

insan sayılan kızlar azat olmalıdır. Kızlar mal gibi satılmamalı diye kalabalığın önünde bağırdı."²⁸

Eski evlilik yöntemi, örf ve adet çerçevesinde yapılır. Romanda bu durumu eleştiren şu cümlelere yer verilir: "*Doğrusu o devirde eski ile savaşmak kolay değildi. Öküzün boynuzuna vursan endamı sızlar denildiği gibi onun kolları çok yerlere yayılırdı. Çünkü her evde yetişmiş ya da yetişmek üzere olan kız vardı. Onların ana babaları eski örf adetler yoluyla onları satmaya çalışırdı.*"²⁹

Her şeyi yeniden düzenleyen rejim, evlilik anlayışında yeni kurallar konulmasını ister. Yazar, bu durumu Melevşe ile Serdar'ın düğününde dile getirir. Onların evliliğinin eski örf ve adetlerden farklı yapılması gerektiğini savunur. "*Yeni evliliğe yeni şekil bulmak gereklidir. Böylece yeni evlilik hem içeriği hem de uygulaması bakımından eski evlikten ayrılınsın.*"³⁰

Sosyalist partinin gençlik kolları başkanı, Serdar'ın düğününde bir konuşma yapar. Sözlerinde, yapılan şölenlerden hareketle yeni sistemin, evlilik anlayışı ve yeni uygulamalar hakkında bilgi verir. Bir yandan da örf ve adetler açısından eski-yeni mukayesesi yapar. "*Yoldaşlar, gençlerin düğününü yeni usullerle yapmak yeni doğan çocuklara yeni isimler vermek gibi işler yani fikirler, bizde şu gün olmadı. Yirmili yılların ilk yarısında da vardı. Neden bu uygulamalar gençlerin arasında yeni adetler olmuyor? Elbette bu meselede hepimizin suçu var. Aslında Türkmen'in eski düğünü ile şu yeni düğünü birbiri ile kıyaslamak asla mümkün değildir. Gerçekte ikisinin arası yerle gök arası gibidir. Eski düğünde dört beş adam bir tabaktan yerken, şimdi herkesin kendi tabağı var. Yine eski düğünde gelin bir yerde, damat bir yerde oturuyordu. Bizim düğünümüzde ise gelinle damat düğün yerinin başköşesinde birlikte oturuyor.*"³¹

SONUÇ

Harasat romanında çatışmanın merkezini eski devir-ile yeni devir oluşturur. Yazar, iki dönemi eğitim, ziraat, yaşam ve kültür gibi açılardan mukayese eder. Sosyalist gerçekçi bakıştan ötürü romanda devamlı geçmiş eleştirilir, yeni rejim yüceltilir. Romanda vaka, kahramanlardan daha öndedir, kahramanlar bir figürdür. Kahramanın yaşamı, mücadelesi ve eserdeki yeri, sosyalist sistemi tanıtmak içindir. Bu yüzden vaka daha iyi anlaşılсын diye romanda eski-yeni

²⁸ Deryayev, age, s. 271.

²⁹ Deryayev, age, s. 271.

³⁰ Deryayev, age, s. 203.

³¹ Deryayev, age, s. 293.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

mukayesesine yer verilmiştir. Eski medrese eğitimi ile yeni okullar, eski ziraat teknikleri ile yeni ziraat teknikleri, eski örf adetler ile yeni kültür kahramanlar üzerinden değerlendirilir. Yazar, mecburî olarak olumsuz yönleri göstermeden hep olumlu ve iyi taraflar sunarak rejimi över. Eğitim, sosyalist olmanın yoludur. Bu sebeple başkahraman Serdar, rejimin okullarında yetişir ve aldığı terbiye ile yeni sistemi obasında tesis etmeye çalışır. Onun kişisel yaşamı ve aşkı bile sosyalist sistemin üstünlüğünü göstermek için kullanılmıştır. Zira Melevşe'nin fikri alınmadan büyükleri tarafından zorla Gandım ile evlendirilmek istenir. Yazar, bunu özgürlükleri kısıtlayan bir tavır olarak görür ve kişinin kendi tercihini yaparak evleneceğini yeni rejimin garanti ettiğini belirtir.

Hıdır Deryayev'in, eserinde iki kutuplu çatışmayı mukayese etmesinin arkasında Marksist bir eğitimden gelen anlayışla diyalektik süreç yatar. Çünkü sosyalist gerçekçiliğin oluşumunda ana sebeplerden olan Marksizm'de çatışma esastır. Devrim ve yeni yaşamın yolu geçmiş ile çatışmadan geçer. Sosyalist dönemde yazılan eserlerin çoğunluğu, resmî politikalar gereği tezlidir ve gayeleri rejimi, yeni düzeni övmektir. Bu yüzden Harasat'ta şöyle bir diyalektik süreç söz konusudur.

Eski Devir↔(Çatışma)↔Yeni Devir→(Sonuç)→Sosyalist Rejim

Bu çıkarımı yaparken şunu özellikle vurgulamak gerekir. Sosyalist Türkmen Edebiyatında Hıdır Deryayev gibi baskıcı sistemin dayatmalarına maruz kalmış birçok edebiyatçı, çatışma eksenli eski-yeni mukayesesini içeren, rejimi öven eserler yazmak zorunda kaldılar. Sanatçılar, dönemin en önemli edebiyat görüşü olan sosyalist gerçekçilik sebebiyle ve Marksist anlayışla diyalektik dönüşümü kullanmışlardır. Özellikle rejimin ilk yıllarında kaleme alınan eserlerde Harasat'ta olduğu üzere yukarıdaki tablo görülebilir. Sonuç olarak Hıdır Deryayev'in Harasat romanı tipik bir diyalektik sürecin ortaya çıkması için çatışmayı esas alan taraflı, sosyalist rejimi öven tezli bir eserdir. Bu yüzden eserin edebî kıymeti zarar görmüştür. Modern roman tekniklerine şeklen riayet edilse de Harasat, bütünüyle bir sanatsal değere ulaşamamıştır. Bunda sosyalist gerçekçiliğin sanat görüşünün edebî yaratıyı sınırlandırmasının etkisi büyüktür. Bu çatışmadan hareketle Sovyet güdümünde esaret yaşamış Türk Dünyası halklarının sosyalist dönemin ilk eserlerine yukarıdaki diyalektik süreç uygulandığında çoğunlukla Harasat romanına benzer sonuçlar ve çatışmalar görülecektir. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasının

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

sebebi, rejimin temellerini oluşturan Marksist anlayışın ve eğitimin tesiridir.

KAYNAKÇA

- ABDİLLAYEV, Öde. *Edebiyatın Ösüşine Göz Aylap*, Türkmenistan Neş. Aşgabat 1968
- ADIGÜZEL, Sedat. *İlyas Efendiyev "Hayatı, Sanatı, Eserleri, Üslup Özellikleri, Sosyalist Gerçekçilik Açısından Kahramanları"*, Fenomen Yay. Ank. 2006
- ALLAKOV, C. *Durmuş Hakikatı ve Çeper Hakikat*, Türkmenistan Neş. Aşgabat 1975
- DERYAYEV, Hıdır. *Eserler Yığındısı 6. Cilt, "Harasat"*, Türkmenistan Neş. Aşgabat 1987
- GURBANSEHEDOV, M. *Hıdır Deryayev*, İlim Neş. Aşgabat 1975
- GURBANSEHEDOV, G. *Yazıcı ve Dövür*, Türkmenistan Neş. Aşgabat 1979
- KEKİLOV, Aman. *Edebiyat Teorisi*, Türkmen Devlet Neş. Aşgabat 1958
- ŞAMIRADOV, B.- O. Yazımov, *Edebiyat Terimlerinin Gısgaça Sözlüğü*, Türkmen Devlet Neş. Aşgabat 1961
- ŞAMIRADOV, Beşim. *Yigirminci Yılların Türkmen Edebiyatı*, Türkmenistan Neş. Aşgabat 1971
- TAGİZADE, Leyla. *Sosyalist Realizm: Kökeni, Oluşum Süreci ve Kavramı*, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 4, Aralık 2006, s. 7-24 (<http://mtad.humanity.ankara.edu.tr>)
- Türkmen Dilinin Sözlüğü. TSSR İlim Neş. Aşgabat 1962
- Türkmen Edebiyatı Tarihi. Cilt 5, İlim Neş. Aşgabat 1981

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*